

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Malinen, Antti; Hytönen, Kirsi-Maria; Oksanen, Johanna

Title: Lastensuojelun hallinnosta sen tekijöiden, kohteiden ja kokemusten historiaan

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Malinen, A., Hytönen, K.-M., & Oksanen, J. (2017). Lastensuojelun hallinnosta sen tekijöiden, kohteiden ja kokemusten historiaan. *Kasvatus ja aika*, 11(1), 84-100.
http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/katsaukset_1_2017_0104171248.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

KATSAUKSET

Lastensuojelun hallinnosta sen tekijöiden, kohteiden ja kokemusten historiaan

Antti Malinen, Kirsi-Maria Hytönen & Johanna Oksanen

Tässä artikkelissa luodaan katsaus lastensuojelun tutkimuksen historiaan 1900-luvulta 2000-luvulle. Laajasta tutkimuskentästä ei ole mahdollista tarkastella kaikkea julkaistua, joten näkökulmamme on historiaorientoitunut. Elina Pekkarinen totesi kuusi vuotta sitten toteuttamassaan lastensuojelututkimuksen kartoituksessa (2011) tutkimuksen katvealueiksi lasten köyhyyden, lastensuojelun vaikuttavuuden sekä kokemuspohjaisen tiedon. Hän mainitsi selvityksessään lastensuojelun historian vain viitteellisesti (emt. 55–57). Mainitun selvityksen jälkeen lastensuojelun historian tutkimus on saanut huomiota ja painoarvoa (esim. Hytönen et al. 2016; Laitala & Puuronen 2016). Täydennämme tätä lastensuojelututkimuksen kartoitusta historiallisella katsauksella.

Kartoitamme katsauksessamme sekä suomalaisen lastensuojelututkimuksen vaiheita että lastensuojelua käsitelleen historian tutkimuksen erityispiirteitä. Lastensuojelun tutkimusta kartoittaessamme emme pyri systemaattiseen katsaukseen, vaan hahmottelemme tutkimuksen keskeisiä trendejä eri aikoina.^[1] Olemme erityisesti kiinnostuneita siitä, miten suomalaisen lastensuojelun historiaa on eri aikoina tulkittu, sillä eri aikoina tehty historian tutkimus kuvaa aina myös omaa aikansa arvoja ja käsityksiä. Ensimmäiset katsaukset suomalaisen lastensuojelun historiaan on tehty jo 1920-luvulla, vaikka ensimmäinen lastensuojelulaki astui voimaan vasta 1937. Kaiken kaikkiaan kokoamme tehtyä tutkimusta yhteen, pohdimme siinä tapahtuneita muutoksia ja löydämme linjauksia ja kokonaisuuksia historiallisuuden näkökulmasta.

Lastensuojelun ja sen historian tutkimus on lähtökohtaisesti monitieteistä. Lastensuojelututkimus voi sisältää kaiken tavalla tai toisella lapsiin, nuoriin tai lapsiperheisiin ja niiden hyvinvointiin suoraan tai välillisesti liittyvän tutkimuksen (Pekkarinen 2011, 28; katsauksista ks. myös myös Eronen 2007 ja Helavirta, Laakso & Pösö 2014). Sen voi nähdä keskusteluina sijaishuollon eri käytänteistä, mutta myös lasten aseman parantamisesta ja oikeusturvasta. Lastensuojelun tutkijat liikkuvat sosiaalitieteiden ja historian tutkimuksen sekä sen lähitieteiden kuten etnologian alueilla. Historiantutkimuksessa lastensuojelun tutkimus paikantuu laajalle, esimerkiksi sosiaali-, perhe- ja kasvatushistorian, psykologian historian ja erityisesti lapsuuden ja nuoruuden historian kentille. Pitkän aikavälin tarkastelu tuottaa käsityksiä lapsuutta ja nuoruutta koskevista normeista, ihanteista ja niiden muuttumisesta sekä siitä, millaiseen lapsuuteen lapset ja nuoret ovat oikeutettuja.

Lastensuojelua koskeva tutkimus 1900-luvun alkupuoliskolla

1900-luvun alussa lastensuojelua toteuttiin osana köyhäinhoitoa, ja köyhäinhoidon työmuodot ja lainsäädännölliset perusteet määrivät lapsista ja heidän hoidostaan kerättävän tiedon laatua. Vuonna 1879 voimaan astunut vaivaishoitoasetus siirsi huolenpidon lapsista ja

työkyvyttömistä seurakunnilta kunnille. Turvattomiksi katsottuja lapsia sijoitettiin pääosin eläteiksi tai kasvatustaloksiin. Tilastollisen tiedon hankintaa ja käsittelyä ohjasivat käytännölliset tarpeet: lastensuojelua koskevaa empiiristä tietoa esimerkiksi elätti- ja laitosten määristä tarvittiin sekä lainsäädännöllisen uudistustyön valmisteluun ja perusteluun, että lastensuojelun käytännöllisen työn ohjaamiseen. Vaivais- ja köyhäinhoidon piiriin kuuluneen lastensuojelun tutkimuksen voidaankin nähdä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä karotittaneen aluksi omaa toimintaansa. (Vrt. Piirainen 1974, 118.)

Vaivaishoitoa koskevien tietojen kerääminen oli 1900-luvun alussa kuntien vastuulla, mutta aineistojen keruussa kunnat saivat apua paikkakunnan papistolta. Tietoa kerättiin niin lastensuojelulasten määristä kuin eri vaivaishoidon muotojen keskinäisistä osuuksista. (Nieminen 2007, 45–65.) Tilastotietojen puutteellisuus heijastaa osaltaan lastensuojelun vakiintumattomuutta. Vuonna 1918 vaivaishoitotilastojen laatiminen siirtyi tilastolliselta päätoimistolta sosiaalivaltiosiönteelle ja samalla tilaston nimi muuttui köyhäinhoidotilastoksi.

Lapsuutta koskevan ymmärryksen rakentamisen lisäksi palvelujen tuottamaa tietoa käy-tettiin lastensuojelutoiminnan omien tiedollisten perusteiden ja tavoitteiden reflektioon. Vasta lastensuojelutoiminnan vakiintuessa 1930- ja 1940-luvuilla lastensuojelua koskeva tutkimus irtaantui viranomaistyön piiristä omaksi alueekseen. Toimivallan lisäksi lastensuojelun varhaisvuosien virkamiehistöllä oli huomattavaa vaikutusvaltaa, joka perustui heidän asiantuntijuuteensa ja rooliinsa asioiden valmistelijoina. (Eri näkökulmia aiheeseen ks. esim. Jussila 1996, 61; Merikoski 1958.)

Lastensuojelua koskevan tutkimuksen valtiojohtoisuutta korosti osaltaan lainsäädäntöä valmisteleva komiteatyö, jossa kartoitettiin kulloisiakin lastensuojeluoloja sekä tehtiin kansainvälisiä vertailuja. Suomesta katse suuntautui usein Saksaan. (Jaakkola 1994, 92–93; Hietala 1992, 216–219.) Komiteoiden työskentelyä ohjasi jo varhain ajatus lastensuojelun ennaltaehkäisevästä roolista, jonka nähtiin pidemmällä aikavälillä koituvan myös taloudellisesti valtion eduksi.

Virkamiesten suorittaman sosiaalitalastollisen tutkimuksen rinnalla myös monet muut ryhmät tuottivat lastensuojeluoloja käsittelevää tutkimusta. Muun muassa nousevan työväenliikkeen piirissä esitettiin köyhäinhoidon käytäntöjä ja ankaruutta kritisoivia kannanottoja, joissa korostettiin myös hoidettavien näkökohtia. Virallista vaivaishoitoa arvostelivat myös vapaaehtoiset järjestöt, rouvasväenyhdistykset ja muut toimijat. (Haatanen 1992, 96.)

Lapsuutta koskeva teoreettinen tieto lastensuojelussa

Komiteamietinnöt ja lastensuojelusta vastanneiden virkamiesten antama koulutus tuo esille, että johtavat virkamiehet olivat perehtyneet muun muassa lapsipsykologiseen tutkimukseen. Esimerkiksi suojelukasvatuksen valvojana sosiaalivaltiossessa toiminut Juho Tunke-lo perehdytti suojeluvalvojia 1920-luvun alussa muun muassa lasten sieluoppiin. (Hämäläinen 2007, 211.) Lastensuojelulain valmistelussa 1900-luvun alkuvuosina huomio kohdistui melko laajalti lasten kasvu- ja kehitysympäristöjen kartoitukseen. 1920- ja 1930-luvulla huomiota kiinnitettiin kasvavassa määrin perinnöllisyyteen. Sisällissodan vaikutus näkyi muun muassa suojelukasvatusta käsittelevissä teksteissä, joissa ympäristötekijöiden rinnalla alettiin painottaa aiempaa enemmän degeneraatiota. (Esim. Taipale 2016, 64; Valjakka 2016, 92.) Huostaanottoja ja muita huoltotoimenpiteitä valmisteltaessa tärkeitä olivat huollettavien lasten perhe- ja kotiolojen kartoitus sekä vanhempien erilaisten sukurasitusten ja sairauksien selvittäminen.

Lastensuojelua koskevan tiedontuotannon yhä teoreettisempaan jäsentymiseen vaikuttivat ratkaisevasti alan kehittämistä vastanneet virkamiehet Adolf von Bonsdorff, Gustav

Helsingius ja Juho Tunkelo. Tekstit, joissa käsiteltiin alan historiaa, yleisiä toimintaperiaatteita, arvopohjaa, etiikkaa sekä työmuotojen ja lainsäädännön kehitystä eri maissa rakensivat omalta osaltaan lastensuojelun oppijärjestelmää. (Hämäläinen 2007; Valjakka 2016, 67.) Lastensuojeluun ja -huoltoon kuuluvia asioita käsiteltiin myös sosiaalihuollituksen ja -ministeriön järjestämällä köyhäinhoitopäivillä, kasvatustulosjohtajien koulutus- ja neuvottelutilaisuuksissa ja muilla neuvottelupäivillä. (Pulma 1987, 139, 142.) Vuodesta 1954 ilmestyneestä *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa* -teoksesta on muodostunut alan perusteos, jonka artikkeleissa on esitelty paitsi kulloinkin vallinneita toimintamalleja myös nostettu esille kehittämishaasteita.

Myös järjestöt tukivat paikallista lastensuojelutyötä omien julkaisujensa (esim. *Lapsi ja nuoriso, Huoltaja, Pelastakaa Lapset*) välityksellä. Lastensuojelutyön laadukasta toteuttamista käsittelevien erillisten artikkeleiden lisäksi esimerkiksi Lastensuojelun Keskusliitto toteutti tutkimushankkeita, joiden avulla se keräsi tietoa paikallisen lastensuojelutyön haasteista ja alueellisista eroista.

Lastensuojelukoulutuksen vakiintumisen kannalta merkittävä taho oli vuonna 1925 perustettu Yhteiskunnallinen Korkeakoulu, jossa alettiin 1920-luvun jälkipuolella järjestää kuntien ja järjestöjen lastenvalvonnan ja -suojelun tehtäviin valmistavaa koulutusta. Bertel Nyberg, joka toimi Koteja Kodittomille Lapsille -yhdistyksen pääsihteerinä, toimi vuosina 1926–1944 Yhteiskunnallisen Korkeakoulun lastensuojeluopin opettajana. (Hämäläinen 2007, 215.) Valmistumisensa jälkeen opiskelijat siirtyivät työskentelemään esimerkiksi lastentarhoihin, lastensuojelun tehtäviin ja kasvatustulosneuvoloihin. Nämä asiantuntijaryhmät antoivat varsinkin toisen maailmansodan jälkeen äänen lapsille ja heidän tarpeilleen. Lastensuojelun vahvempi ammatillistuminen ja uusien ammattiryhmien syntyminen vahvisti samalla lastensuojelun oppiperustan tieteellistä näkökulmaa. (Hämäläinen 2007, 302.)

Katse koulukoteihin

Sijaishuollon historiasta kenties tutkituin alue tänä päivänä ovat koulukodit. Koulukoteja koskeva kriittinen tutkimus nousi 1950- ja 1960-luvuilla, jolloin keskustelua ohjasivat laitosten johtajien tai lastensuojelupäälliköiden tutkimukset ja ammattilehdissä julkaistut artikkelit. (Ks. esim. Helasvuo 1954). Yksi merkittävistä sijaishuoltoa ja erityisesti koulukoteihin liittyvää tutkimusta ohjannut teos oli Erkki Saaren vuonna 1951 ilmestynyt väitöskirja (Saari 1951). Saari toimi Järvilinnan vastaanottokodin johtajana vuosina 1945–1970. Hän oli useita kertoja jäsenenä koulukoteja käsitelleissä komiteoissa sekä toimi Jyväskylän yliopiston suojelu- ja parantamiskasvatustulosopin apulaisprofessorina. Saari oli tutkimuksellisesti tuottelias ja eräänlainen suunnannäyttäjä laitostutkimuksiin liittyvässä metodologiassa (Laitala & Puuronen 2016, 39–40). Hän kirjoitti useita oppikirjoja ja merkittävänä pidettäviä koulukotitutkimuksia sekä kurotti myös ”sielullisesti poikkeavien lasten” suuntaan (Saari 1961; Saari 1954; Saari 1952). Tutkimustyössään Saari muun muassa luokitteli lapsien poikkeavuuksia ja kehitysmahdollisuuksia. Hän analysoi laitospoikien pahantapaisuutta ja ongelmia. Saaren tutkimukset olivat merkittäviä kehityspsykologian kannalta sekä siinä mielessä, että lasten pahantapaisuudesta muotoiltiin ongelma, johon tuli herkästi puuttua.

Sotien jälkeen Suomessa yleistyi positivistinen yhteiskuntatutkimus, jossa pyrittiin empiirisen tiedonmuodostuksen keinoin selvittämään erilaisten sosiaalipoliittisten toimien tarkoituksenmukaisuutta. (Hämäläinen 2007, 310–311; Rajavaara 2007.) Lastensuojelun alalla tärkeä puheenvuoro oli Reino Salon tutkimus, joka painotti lastensuojelun vaikuttavuuden arviointia. Ilman tulosten tuntemista on vaikea tehdä pitkäjänteistä lastensuojelu-

työtä. (Salo 1956; ks myös Rauhalta 1982.) Lastensuojelun tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta selvittäneissä tutkimuksissa turvaututtiin asiakirja-aineistoihin ja akteihin, ja näin ollen lastensuojelulasten omien kokemusten käsittely ja esilletuonti jäivät vähäiselle huomiolle.

Lastensuojelulapsille äänen antoivat sen sijaan sosiologit, jotka toivat esiin sosiaalisen kontrollin merkitykset yksilöiden näkökulmasta. Tässä keskustelussa koulukodit herättivät mielipiteitä sekä puolesta että vastaan. Lastensuojelun tutkimuksessa sosiaalipolitiikan kritiikki (Honkala 2010, 5–6) näkyi erityisesti laitoksiin kohdistuvana kritiikkinä, jonka kärkinä olivat sosiologit Kettil Bruun ja Pirkko Sirén. Kettil Bruun oli tunnettu alkoholipolitiikan tutkija, mutta vuonna 1965 hän kritisoi sijoituspäätöksiä tekeviä sosiaalilautakuntia, joiden hän tutkimuksensa perusteella totesi tekevän päätöksiä jäsentensä henkilökohtaisten moraalikäsitteiden pohjalta. Koulukotien kasvatuksellisia toimintatapoja Bruun piti kyseenalaisina ja laitoksia lähes vankilan kaltaisina (Bruun 1965). Bruunin ohella myös Pirkko Sirén kritisoi koulukotijärjestelmää kyseenalaistamalla koulukotien ympäristön ja toimintatavat sekä henkilökunnan osaamisen (Sirén 1965 ja 1967).

Lastensuojelulaitoksiin kohdistuva kritiikki oli osa laajempaa sosiaalisen kontrollin kritiikin aaltoa, joka kulmineitui vuonna 1967 perustettuun sosiaalipoliittiseen yhdistykseen Marraskuun liikkeeseen. Liike ajoi erityisesti yksilönvapautta ja marginaaliryhmien oikeuksia. Vuonna 1967 ilmestyi oikeustieteilijä Lars D. Eriksonin toimittama pamfletti *Pakkoauttajat* (Erikson 1967), joka perustui Marraskuun liikkeen ideologiaan ja jonka kirjoittajista löytyvät myös Bruun ja Sirén. Koulukotien johtajat ja kasvattajat eivät hyväksyneet toimintaa vastaan kohdistettua kritiikkiä tai median välittämää kriittistä kuvaa koulukotien kovista kasvatustuloksista, rangaistuskeskeisestä arjesta ja vääränlaisesta ammattikoulutuksesta. He kokivat, että tehtyjä uudistuksia ei huomioitu, ja koulukotien aikaansaamat hyvät kasvatustulokset ja onnistumiset ohitettiin. (Esim. Kypö 1989; Vehkalahti 2004, 198–201.)

Kaisa Vehkalahti on huomauttanut, että jälkepäin voi nähdä sekä kriitikkojen että kritiikin kohteeksi joutuneiden puhuneen lopulta melko samoista asioista. Koulukotiväen parissa oli toivottu lisää resursseja ja etenkin koulutettua erityishenkilökuntaa, joiden avulla voitaisiin uusia, oppilaskeskeisiä menetelmiä ottaa paremmin käyttöön. Henkilökunnan riittämättömät resurssit olivat myös yksi Pirkko Sirénin esiin nostama koulukotien heikko kohta. (Vehkalahti 2004, 200–202.)

Kritiikki laitoshoidon kohtaan aiheutti muutoksia koulukotien kentällä 1960-luvulla. Poikakodeissa oppilaspaikeiden määrää vähennettiin, mutta tyttöjen puolella lisättiin. Yksityiset koulukodit muutettiin kahta poikkeusta lukuunottamatta (Pohjolan poikakoti ja Lausteen poikakoti) valtion laitoksiksi. Yksityisten tyttökotien lopettaessa toimintansa perustettiin uusia valtion tytöille tarkoittamia koulukoteja. Järvilinnan vastaanottokoti, jonka toimintaa oli koulukotien parissa toivottu laajennettavan koskemaan myös tyttöjä, suljettiin vuonna 1970. (Vehkalahti 2004, 204–207; lisää myös Pulma 1987, 226–228.)

Lastensuojelukenttä koki suuria muutoksia 1980-luvulla uuden lastensuojelulain myötä. Tutkimustiedon tarve oli suuri, mutta resurssit siihen riittämättömiä. (Toivola 1987, 1–2, 6, 119.) Viimeistellessään koulukotien poikkeavuutta koskevia määritelmiä käsittelevää väitöskirjaansa vuonna 1993 Tarja Pösö kirjoitti epävarmuudesta, tuleeko koko koulukoti-instituutio katoamaan avohoidon ensisijaisuuden vahvistumisen myötä (Pösö 1993, 10). Pösö kuvasi lastensuojelututkimuksen olevan ”melko vähäistä”, ja sen ohjaavana tekijä toimineen hallinnollisen tiedontarpeen (emt. 13). Koulukotien tarpeellisuus omanlaisena erityisenä laitoksenaan kuitenkin ymmärrettiin. 2000-luvun alussa olemassaolon kyseenalaistamisen sijaan koulukoteihin alkoi kohdistua uutta tutkimuksellista kiinnostusta. Vuosina

2001–2003 Tarja Pösö johtikin Stakesin rahoittamaa tutkimushanketta, jossa tarkasteltiin koulukoteja ja niissä asuvia nuoria erilaisista näkökulmista. Hanke oli tienraivaaja, sillä tuossa vaiheessa koulukotitutkimusta tehtiin vielä todella vähän niin yhteiskunta- tai sosiaalitieteiden aloilla kuin historiassakin (Koulukotioppilaan urat -projekti; Pösö 2004; Jahnukainen, Kekoni & Pösö 2004).

Koulukoteja koskevaa tutkimusta on yhä 2000-luvun alussa on luonnehdittu vaikeaksi tutkimuskohteeksi. Laitostutkimuksen traditio on monitieteisyydestään huolimatta ohut eikä tarjoa taustatukea. Toimijoiden oman äänen kuulumisen ja kuuntelemisen kysymykset ovat tärkeitä ja eettisesti monitasoisia. (Pösö, Jahnukainen & Kekoni 2004, 8.)

Sijoitusperheiden ja lastenkotilasten tutkimus

Siinä missä 1950–1970-lukujen tutkimuskeskustelusta esiin nousevat laitokset ja erityisesti koulukodit, jäi sijoitus- ja kasvattikodeista käytävä keskustelu vähemmälle huomiolle. Perhesijoitusten tutkimus rajoittui pääasiassa Lastensuojelun Keskusliiton tuottamiin selvityksiin ja toisaalta yksittäisiin opinnäytetöihin (ks. esim. Ottolapsisijoitus 1955a; Lapsi ja kasvatuskoti 1955b; Suometsä 1959; Wiegand 1970). Laitoksista ja etenkin koulukodeista käyty keskustelu jossain määrin jyräsi alleen tärkeän osan lastensuojelutoiminnasta.

Perhesijoitus asetettiin ensisijaiseksi sijoitusmuodoksi huostaanotetuille lapsille jo vuoden 1936 lastensuojelulaissa. Laki tavallaan jatkoi jo olemassaollutta käytäntöä, sillä perheisiin sijoittaminen oli ylivoimaisesti keskeisin lastensuojelun muoto jo ennen ensimmäistä lastensuojelulakia. Esimerkiksi huutolaisjärjestelmä, jossa köyhät annettiin pienintä maksumaa vaatineeseen taloon eläteiksi, sisälsi myös ajatuksen orpojen tai köyhien lasten kasvatamisesta laitosten sijaan perheissä. Huutolaislasten kohtalot olivat usein kovia, heidän elämänsä työntäyteistä ja ankaraa. (Pulma 1987, 69–73; Eenilä 1971.)

Huostaanottojen perusteella sijoitettujen lasten lisäksi samankaltaisessa kasvuympäristössä on ollut jatkuvasti niin kutsuttuja kasvattilapsia, joiden perheeseen sijoittamisen taustalla ei ollut virallista sijoitusta, vaan vanhemmat olivat omasta aloitteestaan antaneet lapsen kasvatettavaksi esimerkiksi sukulais- tai tuttavaperheeseen. Kasvatteja ei ole aina tilastoitu, vaikka kunnalla olikin velvollisuus myös kasvattilasten valvontaan. Yksityisiin perheisiin sijoitettuja lapsia koskenut puhetapa muuttui vähitellen 1920- ja 1930-luvuilla, ja käsitteet ”elätilapset” ja ”huutolaiset” korvautuivat muilla termeillä, kuten yksityishoidossa olleet, kasvatit, ja kasvattilapset. (Nieminen 2007, 46–47.)

Helsingin lastenhuoltotoimiston toimistopäällikkö Margit Törnudd käsitteli väitöskirjassaan (Törnudd 1956) huostaanottojen syitä, hoitomuotoja sekä arvioi lasten sosiaalista selviytymistä. Törnudd totesi, että yksityiskoteihin sijoitettujen lasten psyykinen ja persoonallinen kehitys vahingoittui vähemmän kuin laitoshoitoon sijoitettujen lasten. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsi sijoitettiin pysyvään sijaiskotiin, sen parempi. (Törnudd 1956.)

Jo aiemmin mainitun Reino Salon tavoitteena oli tutkia lastensuojelutyön tuloksia. Salon tutkimusaineisto oli mittava: siihen kuului 1338 henkilöstä koostuva arkistoaineisto sekä 586 henkilön haastatteluaineisto. Salo haastatteli paitsi sijoitettuja lapsia, myös heidän sukulaisiaan, työnantajiaan ja sosiaaliviranomaisia. Pohdinnassaan Salo tuli tulokseen, että asosiaalisuuden vähentämiseksi lasten ongelmiin oli olennaisen tärkeää puuttua ennen asosiaalisuuden puhkeamista. Salon mukaan lastenkotihoito oli ”sosiaalipoliittisesti riittävää” asosiaalisuuden hoitamisessa, vaikka myös perhekasvatus oli hyvä hoitomuoto. Turhia huostaanottoja tuli kuitenkin välttää, sillä nämä vain heikensivät asosiaalisten lasten pärjäämistä. (Salo 1956, 283.)

Sekä Salo että Törnudd ottivat kantaa 1950-luvulla sosiaalityössä levinneeseen uuteen

metodiin, case workiin. Sen periaatteena oli lastensuojelutyön keskittyminen kotiin ja yksilöön huostaanottoa ennalta ehkäisevänä työnä. Tavoitteena oli tukea vanhempien kasvatus-työtä mahdollisimman pitkälle. Niin Salo kuin Törnudd suhtautuivat case work -työhön positiivisena ilmiönä, mutta yksistään riittämättömänä. Ongelmaksi nousivat resurssipula sekä se, etteivät lastensuojelun työntekijöiden ja vanhempien näkemykset lapsen hoidosta kohdanneet toisiaan kovin usein. Hyvänä puolena pidettiin erityisesti sitä, että lapseen ja perheeseen tuli suhtautua yksittäisinä tapauksina ilman yleistyksiä, mikä lisäisi sosiaalityöntekijän kärsivällistä ja kunnioittavaa asennetta. Sekä Törnudd että Salo kyseenalaistivat kuitenkin sen, että case work saattoi antaa sosiaalityöntekijälle laajan vallan suhteessa asiakkaaseen. (Törnudd 1956, 27–28; Salo 1956, 285.)

Yhteiskunnallisen korkeakoulun lehtori Veikko Piirainen toteutti yhdessä opiskelijoidensa kanssa 1960-luvun alussa selvityksen turvattomuuden perusteella huostaanotettujen lasten kokemuksista sijoitusperheissä. (Piirainen 1962.) Piiraisen tutkimus keskustelee mielenkiintoisesti Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun menneisyyttä käsittelevän selvityksen (Hytönen et al. 2016) kanssa: huolimatta 50 vuoden aikaerosta molemmat osoittavat normien ja tavoitteiden ristiriidan suhteessa sijoitettujen lasten arjen kokemuksiin.

Veikko Piirainen kehitti ja keskusteli 1960– ja 1970-luvuilla vahvistuneista avohuollon ja perhetyön menetelmistä. Timo Toikko esittää, että yrittäessään yhdistää sveitsiläistä perhehuollon menetelmää suomalaiseen sosiaalityöhön Piirainen yhdisti avohuollon ja perhetyön. Perhehuolto oli muutakin kuin materiaalista apua tai lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Sen myötä mahdollistui perheiden ”henkis-sielullinen” huoltotyö, vaikka tämä ei-materiaalinen ulottuvuus olikin vaikeasti määriteltävissä. Tarkoitus kuitenkin oli, että yhdellä työtavalla voitiin vastata perheiden monenlaisiin ongelmiin. (Toikko 2005, 196–198.) Vaikka Piiraisen esittämä perhehuollon menetelmä ei sellaisenaan juurtunutkaan suomalaiseen sosiaalihuoltoon, sen piirteet kuvaavat 1960– ja 1970-lukujen paradigman muutosta: katse käännettiin lapsiin ja perheisiin, yksilöihin ja yksilöiden oikeuksiin. YK:n lasten oikeuksien julistus vuodelta 1959 merkitsi uudenlaisen ajattelun vahvistumista valtavirraksi. Julistus hyväksyttiin YK:n lapsen oikeuksien sopimukseksi vuonna 1989, ja se merkitsi lasten ihmisoikeuksien yleismaailmallisen turvaamisen takaamista. Sopimuksen yksi periaate on lapsen näkemyksen kunnioittaminen, mikä on näkynyt myös lastensuojelun tutkimuksessa yhä vahvempana suuntana viimeistään 1980-luvulta alkaen.

Vuoden 1983 lainmuutos ei koskenut ainoastaan lastensuojelua vaan laajemmin sosiaalihuoltoa. Järjestelmän uudistamisen myötä myös sen tutkimusta tarvittiin, joskin tällainen tutkimus lähinnä jatkoi aiempaa hallinnollisiin tarpeisiin, hallinnollisista näkökulmista tehtyä tutkimusperinnettä (ks. esim. Kivinen 1992). Tilastotutkimuksen rinnalle kuitenkin kaivattiin myös haastatteluja ja kokemuspohjaista tietoa. (Peltola 1983.) Uuden lain myötä myös sosiaalihuollon tilastointimenetelmät muuttuivat. Tutkijat ilmaisivat huolensa lastensuojelutilastojen katkoksista ja puutteista murrosvaiheessa. Laadullista, lasten ääntä kuuntelevaa tutkimusta kaivattiin, vaikka tilastoihin perustuvan raportoinnin merkitystä ei vähäteltykään. Esimerkiksi Marjatta Bardy totesi lastensuojelun kehityssuuntia käsittelevän sosiaalihuollon raportin johdannossa: ”Kun ihmiset ja tilanteet muutetaan numeroiksi, todellisuutta lähestytään kovin karkein välinein.” (Eräitä lastensuojelun kehityssuuntia, johdanto, ks. myös esim. 24–25; Ahtiala 1984, 1.)

Tänä päivänä sijoitusperheiden ja sijoitettujen lasten tutkimus ottaa yhä enemmän huomioon lasten ja vanhempien omat kokemukset. (Esim. Hämäläinen 2012; Eronen 2012.) Lapset nähdään nykyisin osana yhteiskuntaa ja kulttuuria, sosiaalisina toimijoina. Samalla lapsen näkökulmaa ja ”lapsen ääntä” tuodaan esiin perheiden palveluissa, perhejuridiikassa ja paikallisessa päätöksenteossa. (Karttunen 2010, 43.) Lähestymistavan myötä jopa 5–9-

vuotiaiden lasten kokemuksia lastensuojelun asiakkuudesta on ryhdytty kuuntelemaan ja hyödyntämään lastensuojelun käytäntöjen kehittämisessä (kts. Vario 2014). Silti erityisesti huostaanotoista ei tutkimustietoa ole tarpeeksi, eikä perhesijoitusten tutkimus ole Elina Pekkarisen mukaan alkuunkaan kattavaa (Pekkarinen 2011, 60–61). Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys lastensuojelun epäkohdista 1937–1983 osoitti, että nimenomaan perhesijoitusten historia sisältää paljon asioita, jotka on tähän asti siististi piilotettu kotien seinien sisälle. Perhesijoituksen voi jo ensimmäisessä lastensuojelulaisissa nähdä ensisijaisena sijoitusmuotona lapsille aivan kuten tänäkin päivänä. Silti suomalainen sijaishuolto on muihin maihin verrattuna laitoskeskeistä, mistä esimerkiksi Unicef on huomauttanut Suomea. (Ks. YK:n lapsen oikeuksien komitea kiittää ja moittii Suomea.) Eräs Sosiaali- ja terveysministeriön toteuttaman lastensuojelun menneisysselvityksen tulos ja suositus kuitenkin oli, että perhesijoitukseenkaan ei tule suhtautua kriittikömmästä eikä sitä pidä jättää ilman ulkopuolista, puoleetonta valvontaa. (Hytönen et al. 2016; ks. myös Laitala & Puuronen 2016, 100–102.)

Kirjallisuus ja muut kulttuurituotteet lastensuojelun epäkohtien käsittelijöinä

Muun muassa *Huoltaja* ja *Lapsi ja nuoriso* -lehtien läpikäynti tuo esille, että lastensuojelun käytäntöjä on tarkasteltu melko kriittisesti jo 1940-luvulta lähtien. (Hytönen et al. 2016.) Puheenvuoroja esittivät usein lastensuojelun piirissä toimivat ammattilaiset, jotka halusivat kiinnittää kentän huomion epätydyttäväksi kokemiinsa käytäntöihin. Puheenvuoroissa ja tutkimuksissa nostettiin kuitenkin melko harvoin esille lasten kokemusmaailma ja näkökulma asioihin. Myös sijaishuollon käytäntöjä käsitelleissä tutkimuksissa ja opinnäytteissä vain harvoin kuultiin itse lastensuojelulapsia.

Lastensuojelulasten kokemusten käsittely ja tuominen julkisuuteen tapahtuikin 1960-luvulle saakka pääasiallisesti kulttuurin alueella: kirjallisuudessa, näytelmissä ja elokuvissa. Jo 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa realistisen kirjallisuuden piirissä otettiin kantaa vaivais- ja köyhäinhoidon puutteisiin. Realistista suuntausta edustavien kirjailijoiden eräänä päätehtävänä oli käsitellä teoksissaan yhteiskunnallisia kysymyksiä ja niissä havaittavia epäkohtia. (Donndorf 1998, 68.) Köyhäinhoidon alaisen lastensuojelun, ja erityisesti elänehoidon epäkohtiin, puuttui muun muassa Juhani Aho teoksellaan *Orjamarkkinat* (1886). Teuvo Pakkala nosti romaanissa *Elsa* (1894) esille elättilasten elämän epävarmuuden ja sen miten heitä väkivaltaisesti siirrettiin paikasta toiseen. Minna Canth otti puolestaan lyhyessä kertomuksessaan *Kasvinkumppanit* (1890) käsittelyyn kasvattilapsen eriarvoisen aseman suhteessa perheen muihin lapsiin. Edellä mainitut teokset tarjosivat lukijoilleen mahdollisuuden samaistua kirjan ihmisten kokemuksiin ja tunteisiin, mikä puolestaan saattoi panna lukijat miettimään vaivaishoidon käytäntöjen puutteita ja muutoksen tarvetta. (Donndorf 1998, 68.)

Toisen maailmansodan jälkeen lastensuojelulasten kokemuksia käsiteltiin myös lasten- ja nuortenromaaneissa, joissa yleistyi myös aiempaa alempiin sosiaaliryhmiin kuuluvien henkilöiden kuvaus. (Esim. Heporauta 1953; Salminen 1956; Juva 1959.) Lastensuojelun epäonnistumisia, muun muassa entisten koulukotipoikien ajautumista vankilaan, käsiteltiin aikuisille suunnatuissa romaaneissa ja novelleissa, joiden kuvaukset saattoivat pohjautua omakohtaisiin kokemuksiin (esim. Hytönen 1975).

Kaunokirjallisuuden ja muiden kulttuurituotteiden rooli sijaishuoltoon liittyvien epäkohtien esiin tuojana fiktion keinoin on jatkunut myös myöhemmin. Esimerkiksi kokemukseen romanilasten sijoittamisesta kodin ulkopuolelle ja kasvamisesta kahden kulttuurin

välissä Suomessa ovat avanneet muun muassa Kiba Lumberg ja Tuula Lind. Leena Lande-
rin *Tummien perhosten koti* (1991) sijoittuu poikakotiin, ja filmattiin myös elokuvaksi. Jou-
ko Halmekosken kirja *Orjamarkkinat* (2011) puolestaan kuvaa huutolaislasten kohtaloita.

Myös televisiodokumenteilla on ollut vaikutusvaltaa jos ei politiikkaan ja päätöksente-
koon, ainakin yleiseen tietoisuuteen ja aiheen julkisuuteen. Esimerkiksi vuonna 1966 Vesa
Saarisen dokumentti *Paha ei ole kenkään ihminen* kuvasi Pernasaaren koulukodin ankaraa
arkea. Saarinen käsitteli samaan aikaan tekemässään televisio-ohjelmassa myös nuorisori-
kollisuutta. Uudemmissa dokumenteista huomiota ovat saaneet erityisesti toimittaja Ari
Lehiköisen tekemät kaksi lastensuojelun historiaa käsittelevää dokumenttia: *Huutolaiset*
(2011) kertoo huutolaislasten arjesta, ja *Varastettu lapsuus* (2013) on toiminut eräänä kes-
kustelun käynnistäjänä koulukotien vaiettujen väkivaltaisuuksien esiin tuomiseksi.

Lastensuojelun historia nuorena tutkimusalana

Jo 1920-luvulla lastensuojelun kehittämisohjelmaan kuului historiankirjoitus, jolla osaltaan
vahvistettiin alan oppiperustaa ja rakennettiin tietoisuutta sen lähtökohdista ja tehtävistä.
(Hämäläinen 2007, 180.) Adolf von Bonsdorffin lastensuojelun historian yleisluontoinen
tarkastelu ja J.R. Danielson-Kalmarin kulttuurihistoriallinen katsaus lastensuojeluun auttoi-
vat osaltaan hahmottamaan tehtäväalan moninaisuutta ja erittelemään sen erityispiirteitä
(von Bonsdorff 1923; ks. myös Danielson-Kalmari 1925). Bertel Nybergin kansatieteelliset
analyysit lapsen historiasta ja lapsiin kohdistuvista uskomuksista ja huolenpidosta syvensi-
vät merkittävästi kuvaa lastensuojelun historiasta ja rakensivat historiallista tietoisuutta
alan teoreettisista perusteista. (Nyberg 1923, 1924, 1925, 1926.) Vuonna 1941 pohdittiin jo
lastensuojeluun liittyvien ajattelutapojen kehittymistä (Tunkelo 1941). Koska lastensuoje-
lua toteutettiin pitkään osana köyhäinhoitoa, käsiteltiin lastensuojelun menneisyyttä osana
laajempia köyhäinhoidon historiaa käsitteleviä tutkimuksia. Muun muassa Veikko Piirainen
tarkasteli väitöskirjassaan ”Kylänkierrolta kunnalliskotiin” (1958) lasten elätehoitoon liitty-
viä käytäntöjä.

Edellisistä esimerkeistä huolimatta lastensuojelun historiaa voidaan pitää suhteellisen
nuorena tutkimusalana. Kuvaavaa on, että aihealueen ensimmäinen ja edelleen kattavin
teos on ilmestynyt vasta / jo vuonna 1987. Panu Pulman ja Oiva Turpeisen kirjoittama laaja
Suomen lastensuojelun historia on edelleen aiheensa peruskivi. Kirja on kaksiosainen:
Panu Pulman osuus (Pulma 1987) on sosiaalishistoriallisesti painottunut yhteiskunnallisen
lastensuojelun historiaan 1600-luvulta 1980-luvulle. Oiva Turpeisen tutkimus (Turpeinen
1987) keskittyy etenkin väestönmuutosten historiaan 1750-luvulta alkaen. Teos on kattava,
mutta oman aikansa lapsi: esipuheessa kaivataan lapsuuden historian myyttien purkamista
sekä lastensuojelun historian erityiskysymysten tarkempaa tutkimusta.

Historiallinen näkökulma löytyy toisinaan myös yhteiskunta- tai kasvatustieteellisistä
tutkimuksista. Juha Hämäläinen tarkasteli väitöskirjassaan, miten vanhemmuuden ja kasva-
tuksen tukemista koskevat ideat ja käsitykset olivat kehittyneet lastensuojelun kontekstissa.
Ajallisesti Hämäläinen lähti liikkeelle lastensuojelun alkuvaiheista ja vei tarkastelunsa
1990-luvun alkuun saakka. (Hämäläinen 1992) Mirja Satkan väitöstutkimusta *Making
Social Citizenship* (1995) voi pitää ensimmäisenä sosiaalityön oppihistoriaa ja käsittelevä-
nä tutkimuksena. Väitöskirjallaan Satka avasi näkökulmia sosiaalityön diskursiivisten ja
ammattillisten käytäntöjen historiallisuuteen, niiden ajalliseen ja kulttuuriseen sidonnaisuus-
teen sekä sukupuolittuneisuuteen. Aikalaisarvioissa Satkan lähestymistapaa pidettiin hedel-
mällisenä sosiaalityön kehittämisen kannalta. Monissa myöhemmissä sosiaalityön alan väi-
töskirjoissa on hyödynnetty Satkan esimerkin mukaisesti historiallista näkökulmaa, muun

muassa sosiaalityöhön liittyvän vallankäytön erittelyssä. Erja Sauraman väitöskirja (2002) käsittelee pakkohuostaanottoja Helsingissä 1950-luvulta 1970-luvun loppuun, Timo Harrikari (2004) kuvaa alaikäisten rikollisuuteen liittyviä puhetapoja ja niiden muutosta 1860-luvulta 1900-luvun lopulle, ja Elina Pekkarinen (2010) yhteisön reaktioita helsinkiläispoikien pahantapaisuuteen ja rikollisuuteen 1900-luvun eri vuosikymmeninä, vain muutamia mainitaksemme. Juha Hämäläisen tutkimus suomalaisen lastensuojelun taustalla vaikuttaneesta oppihistoriasta kokoaa yhteen aluetta, jonka aateperusta kirjoittajan mukaan on moninainen, pysyvästi keskeneräinen ja häilyvä (Hämäläinen 2007, esipuhe). Kasvatustieteen, sosiologia ja lastensuojelun historia puolestaan kulkevat limittäin Marjo Niemisen kasvatustieteen väitöskirjassa (2007), joka käsittelee lastensuojelulapsia ja koulutusta 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Erilaisissa lastensuojelun ajankohtaisuuteen pyrkivissä yleisesityksissä historiaosuus on usein lyhyt (esim. Mikkola & Helminen 1994; Puonti, Saarnio & Hujala 2005).

Kaisa Vehkalahden kulttuurihistorian alaan kuuluva väitöskirja (2008) Vuorelan tyttökodista ja sen luomista ja ylläpitämistä tyttöyden normeista avasi tietä koulukotien historian kriittiseen tarkasteluun. Vehkalahden käyttämä aineisto oli laaja ja sisälsi esimerkiksi oppilaiden kirjeitä ja laitoksen päiväkirjoja. Tutkimuskohteena olleen Vuorelan koulukodin kautta tarkastelussa olivat laajemmin tyttöyteen liittyvät identiteettineuvottelut ja ristiriidat. Samansuuntaista tutkimusta on tehty gradutasolla myös ainakin Yläneen tyttökotiin liittyen (Lemberg 2013).

Koulukotien laitoshistoriikit ovat yleensä edellä mainittua Vehkalahden väitöskirjaa rajatumpia näkökulmiltaan, vaikka ne parhaimmillaan tuovatkin hienosti esiin koulukodin aseman osana laajempia yhteiskunnallisia muutoskaaria (esim. Haikari 2009; Juntunen 2007; Vainiokangas 2000; Vehkalahti 2004). Koulukotien omissa julkaisuissa niiden toiminnan kriittinen tarkastelu jää vähemmälle yleisten periaatteiden ja tavoitteiden noustessa keskeiseen rooliin. (Esim. Elämää etsimässä 2015; Rissanen & Saloranta 1979.)

1960-luvun kriittisen tutkimusvaiheen jälkeen voimakas koulukotikritiikki on noussut uudelleen 2010-luvulla juuri menneisyyden virheiden esiin nostamisen kautta. Sosiologi Vesa Puurosen ja kasvatustieteilijä Marjo Laitalan vuonna 2016 julkaistu tutkimus perustui koulukotien asukkaiden haastatteluihin ja osoitti, miten paljon väkivaltaa ja lasten oikeuksien laiminlyöntejä koulukotien seinien sisällä tapahtui. Puurosen ja Laitalan kirja oli linjassa puoli vuotta aiemmin julkaistun Sosiaali- ja terveysministeriön selvitystyön (Hytönen et al. 2016) kanssa.

Tutkittaessa esimerkiksi nuoruuden historiaa, nuorisotaloja, nuorisotyön järjestöjä, rahoitusta tai tavoitteita ja keinoja keskustellaan samalla myös lastensuojelun kysymyksistä (esim. Aapola & Kaarninen 2003; Ilves 1998; Puuronen 2006). Marjatta Rahikainen on tarkastellut koulukodeissa tehtyä raskasta työtä (Rahikainen 1994). Rahikaisen tutkimukset lapsityövoiman käytöstä (esim. Rahikainen 1996) liittyvät kiinteästi lastensuojelun kysymyksiin. Perhehistoria, etenkin työläisperheiden historia sivuaa myös lasten hyvinvointia ja sen vuoksi lastensuojelun historiaa (mm. Markkola 1994, Pulma 1994 ja 2006; Yesilova 2009). Erilaiset yhteiskunnan kehitystä kuvaavat historialliset teemat sisältävät lastensuojelun aiheita. Esimerkiksi sosiaalityön lastensuojelun historia on osa sosiaaliturvan historiaa (Satka 1994) ja Suomen romanien historian eräs tutkimaton alue ovat romanilastenkodit (Pulma 2006; ks. myös Grönfors 2012, 242–245). Kuten edellä luetellut esimerkit osoittavat, 2000-luvun tutkimus on tietoista asioiden intersektionaalisesta luonteesta; esimerkiksi työ, sukupuoli ja luokka kietoutuvat toisiinsa lastensuojelun historiassa tavoilla, joita ei voi ohittaa.

Järjestöjen historiikit ovat tärkeitä kun hahmotetaan eri rakenteiden ja toimijoiden väli-

siä suhteita. Järjestöhistorioita voi lukea monelta eri tasolta paikallisjärjestöistä alueellisiin ja valtakunnallisiin toimijoihin. Keskeisimpien toimijoiden kuten Pelastakaa Lapset ry:n ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton tarinat kuvaavat koko lastensuojelukentän kehitystä (Vasama ym. 1972; Kauppi & Rautanen 1997; Ylppö & Heydemann 1980; Korppi-Tommola 1990). Lastensuojelun Keskusliiton 75-vuotisjuhlan kunniaksi julkaistu teos (Paavilainen 2012) puolestaan kuvaa eri järjestöjen ja ideologioiden yhteistoiminnan kehitystä, vaikeuksia ja hedelmällisyyttä. Yhteistoiminnan historia onkin kiinnostava näkökulma koko lastensuojelun kentän kehitykseen.

Sirpaleisuudesta yhtenäisyyteen

Olemme edellä kuvanneet lastensuojelun tutkimuksen historiaa 1900-luvun alusta 2000-luvulle asti. Lastensuojelun ennaltaehkäisevä rooli on ollut eräs tutkimusta ohjannut tekijä sen varhaisvaiheista asti. Se, miten varhaista puuttumista on määritelty ja toteutettu, on muuttunut vuosikymmenten aikana, mutta vilkaisu historiaan osoittaa, että ajatus perheiden ongelmien ennaltaehkäisystä ei ole uusi. Lastensuojelun historia on myös käsitteiden muutosten historiaa. Kun 1900-luvun alussa turvattomien lasten asia kuului osaksi köyhäinhoitoa, tuli lapsista vuosisadan mittaan huollettavia, ja lopulta lastensuojelun asiakkaita. Muutos käsitteissä kuvaa lastensuojelulasten asemaa järjestelmässä: he ovat siirtyneet toimenpiteiden passiivisista kohteista asiakkaita, joilla tulisi olla valta ja ääni itseään koskevissa asioissa.

Tutkimustiedon rooli suojelukasvatuksen ja lastensuojelun kehittämisessä on ollut suuri. Malleja esimerkiksi toimivien, tarkoituksenmukaisten lastensuojelulaitosten rakentamiseen on haettu ulkomailta, ja kehittämissuuntia on perusteltu onnistumisia kuvaavilla tilastoilla ja tutkimustuloksilla (esim. Vehkalahti 2004, 21–23, Vehkalahti 2009, 69). Toisen maailmansodan jälkeen ilmapiiri etenkin laitoshoidon kohtaan muuttui aiempaa kriittisemmäksi, ja tutkimustiedolla etsittiin ongelmakohtia ja niihin ratkaisuja. Ensimmäiset laajat haastattelututkimukset tehtiin jo 1950-luvulla. Kasvatusneuvoloiden verkoston laajentamisen taustalla oli lisääntynyt tutkimustieto, ja Panu Pulman mukaan kunnalliset kasvatusneuvolat olivat keskeisesti mukana suojelukasvatuksen kehittämisessä 1960-luvulla (Pulma 1987, 224–225).

Lastensuojelun kriitikot olivat sosiologeja ja sosiaalialan tutkijoita, mutta myös alalla käytännön työssä toimivia. Kriittinen keskustelu vaikutti myös lainsäädäntöön esimerkiksi vuonna 1965, kun ruumiilliset rangaistukset kiellettiin koulukodeissa. Järvilinnan vastaanottokodin lakkauttaminen vuonna 1970 on eräs reaktio laajentuneeseen keskusteluun koulukotien toiminnasta ja tarkoituksenmukaisuudesta sekä oppilaiden jaottelusta testaamalla. Pulma toteaa myös, että Järvilinnan lakkauttamisen taustalla oli halu siirtää valtiollisten laitosten ylläpito kunnille, jolloin lasten psykologinen testaaminen tuli kasvatusneuvoloiden vastuulle (Pulma 1987, 227–228).

Tutkimustiedon osaltaan tuottama kritiikki ja sen herättämä keskustelu on pitkällä aikavälillä vaikuttanut lastensuojelutyön käytänteisiin, kun koulukotien ja lastenkotien ryhmäkokoja on pienennetty ja laitospainaisuudesta on siirrytty kohti perheenomaista kasvuympäristöä. Jo vuoden 1936 lastensuojelulaissa mainittiin lapsen oman äänen kuulemisen tärkeys, mutta vuoden 1983 lastensuojelulaki, joka astui voimaan 1984, siirsi toimenpiteiden painopisteen selkeästi enemmän lapsen oikeuksien kunnioittamisen ja lapsen kuuntelemisen suuntaan. Vuoden 1983 laissa myös kiellettiin lapsen ruumiillinen kurittaminen sekä biologisessa perheessä että sijoituspaikassa, ja samat kasvatuksen ja hoivan periaatteet koskivat kaikkia lapsia kasvuympäristöstä riippumatta.

Lastensuojelun alkuvaiheissa korkeimmat virkamiehet olivat samalla tiedollisia auktoriteetteja lastensuojelun kehittämisen suhteen. Lastensuojelun palveluiden laajentuessa ja ammatillistuesssa tilanne on muuttunut hyvin erilaiseksi. Kukaan yksittäinen tutkija ei enää kykene määrittelemään lastensuojelun keskeisiä tavoitteita tai periaatteita. Juha Hämäläisen tulkinnan mukaan 2000-luvun lastensuojelussa kyllä korostetaan ammattiryhmien yhteistyöstä, moniammatillisuutta, mutta käytännössä työ on pitkälle eriytynyttä (Hämäläinen 2007, 470).

Lastensuojelun asiantuntijatiedon tuottamisen kannalta keskeisiä paikkoja ovat olleet koko 1900-luvun ajan keskusvirastot ja ministeriöt. Sosiaalihuollon kasvaessa yksittäisten virkamiesten ja tutkijoiden oli vaikeata toteuttaa laajempia tutkimushankkeita. Lastensuojelutyön kannalta tarpeellista selvitystyötä tehtiin sosiaaliministeriön alaisessa sosiaalisessa tutkimustoimistossa, jonka vastuulla oli muun muassa sosiaalilaston laatiminen. Lisäksi tutkimustoimistossa tehtiin myös niin kutsuttuja sosiaalisia erikoistutkimuksia, joissa käsiteltiin myös lastensuojelualaa, muun muassa lastenkotien olosuhteita. Tutkimustoiminnasta tuli aiempaa koordinoitumpaa, kun ministeriöön perustettiin vuonna 1968 sosiaalipoliittinen tutkimusosasto. Osaston ensimmäinen merkittävä projekti oli Urho Rauhalan ja Matti Määttäsen koulukotitipoikia koskenut tutkimus. Hankkeen tuloksia käytettiin ministeriön asettaman suojelukasvatustoimikunnan työssä. (Suonoja 1992, 489.) Vuonna 1968 perustettu uusi sosiaalihallitus otti vastuulleen ministeriöltä lastensuojelun valvonnan, kehittämisen ja tilastoinnin. Samalla sosiaalihallituksesta ja sen seuraajista Stakesista (1992–2008) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksesta (2009) kasvoi huomattavia lastensuojelua koskevan tiedon tuottajia ja vaikuttajia.

Myös monet järjestöt, kuten Nuorten Ystävät, Pelastakaa Lapset, Perhehoitoliitto, Pesäpuu ry ja SOS-lapsikylä ovat perustoimintansa ohella asiantuntijaorganisaatioita, jotka tuottavat toimintaansa liittyvää tutkimusta. Järjestöjen edustajia kuullaan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä yhdessä eri viranomais tahojen ja laajempien keskusjärjestöjen, kuten Lastensuojelun Keskusliiton kanssa. Samalla kun lastenhuollon palvelut ovat kaupallistuneet, on ammatillisen tutkimustiedon rinnalle tullut myös markkinapuhetta ja taloudellista vaikuttamista. Lastensuojelua kohtaan esitetty kritiikki on usein yhä edelleen – kuten se on ollut jokseenkin koko 1900-luvun ajan – kritiikkiä riittämättömiä resursseja kohtaan. Talous ja raha vaikuttavat lasten hyvinvointiin ja siihen, miten lapsen etu määritellään ja kuka sen määrittelee.

Vuonna 2004 perustettiin valtion viranomaisen välittämään lasten oikeuksien, tarpeiden ja etujen ääntä yhteiskunnassa. Lapsiasiavaltuutettu (ks. <http://lapsiasia.fi/>) toimii itsenäisenä viranomaisena lasten, päättäjien, virkamiesten, tutkijoiden ja kansainvälisten toimijoiden välillä. Tutkimuksen näkökulmasta lapsiasiavaltuutettu, samoin kuin Lastensuojelun Keskusliitto alan suurena kattojärjestönä, voivat toimia tutkimustiedon kokoajana ja eteenpäin välittäjänä. Lastensuojelun tutkimus ei kuitenkaan ole hajanaisuudessaan yksin: myös lapsuuden ja nuoruuden tutkimusta voidaan kuvailla samoin. Kuitenkin, kuten olemme edellä esittäneet, lapsuuden ja perheiden tutkimuksen tulisi kulkea rinnakkain lastensuojelun tutkimuksen kanssa, kuten esimerkiksi perhehistorian tai nuoruuden historian tutkimuksessa on pyritty tekemään.

Erilaisiksi ja poikkeaviksi, muun muassa ”pahantapaisiksi” määritellyt lapset pyrittiin hoitamaan ja käsittelemään erillisissä laitoksissa ja samalla he ajautuivat konkreettisesti marginaaliin paitsi sosiaaliselta asemaltaan myös maantieteellisesti, koulukotien usein syrjäisen sijainnin johdosta. (Marginaalihistorian tutkimuksesta ja näkökulmista kts. esim. Peltola & Markkola 1996.) Yhteiskunnan marginaalissakin elävät lapset olivat kuitenkin monin tavoin ”tavallisia” lapsia ”tavallisine” lapsuuden ja nuoruuden ongelmineen ja iloi-

neen, ja tämä voi jäädä huomiotta lastensuojelukysymysten ja ongelmalähtöisesti virittyneiden näkökulmien peittävyuden vuoksi. Toisaalta tietyt lastensuojelututkimuksen ongelmat voivat koskettaa myös ”tavallisissa” perheissä asuvia lapsia, mutta niitä tutkitaan vain lastensuojelun kontekstissa.

Tiedontuotannon ammattimaisuutta, järjestelmällisyyttä ja rahoituksen pysyvyyttä on toivottu ja vaadittu lastensuojelun kentällä (esim. Pekkarinen, Heino & Pösö 2013). Lastensuojelun tutkimuksen historian ja sen historiantutkimuksen lyhytkin katsaus osoittaa, että tutkimustieto kuvaa aina oman aikansa arvoja ja käsityksiä. Hyvä lastensuojelu perustuu tutkimukseen, ei arvailuihin tai ”mututuntumaan”. Pitkäjänteisen perus- ja soveltavan tutkimuksen lisäksi tarvitaan seurantatietoa sekä tarkkoja, monipuolisia tilastoja. Ilman laadukasta, eettisesti punnittua ja ammattimaisesti tehtyä tutkimustyötä lastensuojelun kehittämisen yhteiskunnan – ja lasten – parhaaksi ei ole tehokasta. Historiantutkimus on osa tätä tarvittavaa tutkimustietoa: ajallinen käsitys yhteiskunnan muutoksista tuottaa ymmärrystä muutoksista ja niiden syistä ja seurauksista. Monimenetelmäisyys on rikastuttanut lastensuojelun tutkimusta. Tilastointia tulee edelleen kehittää kattavammaksi, mutta myös kokemuksen tutkimusta kehittää: haastattelututkimuksen ja kokemuksen analyysin metodeilla tuotetaan ihmisläheistä tietoa lastensuojelusta.

Viitteet

[1] Katsauksemme rajauksen ulkopuolelle on pääosin jäänyt muun muassa lastenkoteja sekä lastensuojeluun olennaisesti liittyvää kasvatusta- ja perheneuvontaa käsittelevä tutkimus.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Komiteamietinnöt

KM 1905: 9a ja 9b. Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. Osat I ja II.

KM 1907:9. Köyhäinhuoltoasetusta tarkastamaan asetettu komitea.

KM 1918:7. Köyhäinhuoltokomitean mietintö.

KM 1921:5. Yhteiskunnan lasten ja nuorison suojelu.

Internet-sivut

Koulukotioppilaan urat –projekti. Tampereen yliopisto, sosiaalityön tutkinto-ohjelma, tutkimus. [www-lähde]. < http://www.uta.fi/yky/sty/tutkimus/perhe_lapsuus_lastensuojelu/projektit/koulukoti.html > (Luettu 22.2.2017.)

Lapsiasianvaltuutettu. [www-lähde]. < <http://lapsiasia.fi/> > (Luettu 27.2.2017.)

YK:n lapsen oikeuksien komitea kiittää ja moittii Suomea. Unicef, uutisarkisto. [www-lähde]. < <https://www.unicef.fi/tiedotus/uutisarkisto/2011/yk-n-lapsen-oikeuksien-komitea-kiittaa-ja-moittii-suomea/> > (Luettu 26.2.2017.)

Opinnäytteen

Honkala, Kaisa 2010. ”YK:n ihmisoikeudet vankiloihin!” Marraskuun liikkeen suomalaisen kontrollipolitiikan kritiikki 1967–1972. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Lemberg, Anna 2013. Riistetty vapaus. Yläneen tyttökoti ja tyttöyden tulkinnat 1944–1971. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.

Taipale, Maija 2016. Sitä lapsi laulaa, mitä vanhempi hyräilee. Lastenhoito- ja kasvatustutkimus.

paiden ohjeet ja asiantuntijavalta Suomessa 1920–1930-luvuilla. Oulun yliopisto.

Vario, Pipsa 2014. ”Lastensuojelussa on kyse siitä, että lapsilla on hyvä olla.” Kokemusa-
siantuntijalapsen hyvinvointia ja lastensuojelua tutkimassa. Jyväskylä: Jyväskylän yli-
opisto.

Wiegand, Eira 1970. Kasvatuskotisijoitusten tyydyttävyyden ennustamismahdollisuuksista.
Lisensiaatintyö: Helsingin yliopisto, psykologian laitos.

Kaunokirjallisuus

Heporauta, Kirsti 1953. Koulukodin tyttö. Helsinki: WSOY.

Hytönen, Matti-Hugo 1974. Maailma liian lavea. Teoksessa Vuosirengas: proosa-antologia
74. Helsinki: WSOY.

Juva, Kerttu 1959. Pesulan Marita. Helsinki: WSOY.

Salminen, Tyne 1956. Laitakaupungin tyttö. Helsinki: Otava.

Kirjallisuus

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) 2003. Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen
nuoruuden historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909. Helsinki: Suo-
malaisen Kirjallisuuden Seura.

Ahtiala, Päivi (toim.) 1984. Lastensuojelulaitokset Suomessa. Helsinki: Lastensuojelun
Keskusliitto.

Von Bonsdorff, Adolf 1923. Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys. Helsinki: Otava.

Bruun, Kettil 1965. Koulukotijärjestelmämme ja sukupuolisesti hairahtuneet tytöt. Sosiolo-
gia 2(1), 3–13.

Danielson-Kalmari, J.R. 1925. Lastensuojelutyö kulttuurihistorian valossa. Kenraali Man-
nerheimin Lastensuojeluliiton julkaisuja 15. Helsinki.

Eenilä, Jukka (toim.) 1971. Ruotiukkoja ja huutolaisia. Muistikuvia entisajan sosiaalihuol-
lost. Helsinki: Tammi.

Elämää etsimässä. Pohjolakoti sata vuotta. 2015. Oulu: Nuorten Ystävät ry. Eriksson, Lars
D. 1967. Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi.

Eronen, Tuija 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututki-
mukseen. Sosiaalialan kehittämishanke, lastensuojelun kehittämishanke. [www-läh-
de]. < [https://www.thl.fi/documents/647345/1449725/Eronen+2007++Katsaus+2000-lu-
vulla+julkaistuun+suomalaiseen+lastensuojelututkimukseen.pdf/e0bcd6c9-9471-4a6f-
89d1-b2d27a30e202](https://www.thl.fi/documents/647345/1449725/Eronen+2007++Katsaus+2000-lu-
vulla+julkaistuun+suomalaiseen+lastensuojelututkimukseen.pdf/e0bcd6c9-9471-4a6f-
89d1-b2d27a30e202) > (Luettu 13.1.2017.)

Eronen, Tuija 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa
asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampereen yliopisto. Eräitä lastensuojelun kehitys-
suuntia. Sosiaalihuollon raporttisarja 3/1988. Helsinki: Sosiaalihuollitus.

Grönfors, Janette 2012. Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta. Teoksessa Panu Pulma
(toim.), Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 241–
249.

Haatanen, Pekka 1992. Elämän varjopuolelle joutuneiden parissa. Sosiaaliministeriö 1917–
1939. Teoksessa Haatanen P. & Suonoja K., Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon.
Sosiaali ja terveysministeriö 75 vuotta. Helsinki: VAPK-kustannus, 15–319.

Haikari, Janne 2009. Latu auki elämään. Sippolan koulukodin historia 1909–2009. Sippo-
lan koulukoti.

Helasvuo, Kaarlo 1954. Laitospoikien keskinäisestä väkivaltaisuudesta. Jyväskylä: Weilin

& Göösin kirjakauppa.

- Helavirta, Susanna, Laakso, Riitta & Pösö, Tarja 2014. Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. *Janus* 22(3), 288–298.
- Hietala M. 1992. Innovaatioiden ja kansainvälistymisen vuosikymmenet. Tieto, taitoa, asiantuntemusta 1. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Malinen, Antti Malinen, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirjo, Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Hämäläinen, Juha 2007. Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Hämäläinen, Juha 1992. Kotikasvatuksen pedagogisen tukemisen idea lastensuojelussa. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Hämäläinen, Kati 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Helsinki: Väestöliitto.
- Ilves, Kirsi 1998. Stadi ja sen nuoret. Nuorisotyötä Helsingissä 1948–1997. Helsingin kaupunki / Nuorisosiainkeskus. Helsinki: Edita.
- Jaakkola, Jouko 1994. Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jouko Jaakkola ym. (toim.), *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 71–161.
- Jahnukainen, Markku, Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) 2004. Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Juntto, Anneli 1990. Asuntokysymys Suomessa Topeliuksesta tulopolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu no 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Juntunen, Jukka 2007. Nuorten Ystävät 1907–2007. Toivon ja työn tie. Oulu: Nuorten Ystävät ry.
- Jussila Osmo 1996. Kenraalikuvernööri, ministerivaltiosihteeri ja senaatti. Teoksessa Raimo Savolainen, *Suomen keskushallinnon historia 1809–1996*. Helsinki: Edita, 47–293.
- Karttunen, Risto 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kauppi, Matti & Rautanen, Elina 1997. Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922–1997. Helsinki: Pelastakaa lapset ry.
- Kivinen, Tarja 1992. Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäisselvitys lasten asiakkuudesta. Sosiaali- ja terveyshallitus, raportteja 59. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Korppi-Tommola, Aura 1990. Terve lapsi – kansan huomen. Mannerheimin lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa 2016. Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Tampere: Vastapaino.
- Lastensuojelun keskusliitto 1955a. Lapsi ja kasvatuskoti. Lastensuojelun keskusliiton julkaisuja n:o 19.
- Lastensuojelun keskusliitto 1955b. Ottolapsisijoitus. Lastensuojelun keskusliiton julkaisuja n:o 18.
- Markkola, Pirjo 1994. Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Merikoski V. 1958. Vapaa harkinta hallinnossa. Helsinki: Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta.

- Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko 1994. Lastensuojelu. Helsinki: Karelactio. Nieminen, Marjo 2007. Lastensuojelulapset ja koulutus sosiaali- ja koulutuspoliittisessa keskustelussa 1900–1930-lukujen Suomessa. Turku: Turun yliopisto.
- Nyberg, Bertel 1923. Kasvattilasten hoito- ja kasvatuserityksiä. Helsinki: Otava.
- Nyberg, Bertel 1923. Kuvauksia lapsen historiasta. Lastensuojelulehti 2 (1), 1–11.
- Nyberg, Bertel 1924. Kuvauksia lapsen historiasta. Lastensuojelulehti 3 (4) 82–85; (5) 140–145.
- Nyberg, Bertel 1925. Suomen kodittomat lapset. Lastensuojelulehti 4 (2) 17–20, (4) 49–51, (5) 69–76.
- Nyberg, Bertel 1926. Suomen kodittomat lapset. Lastensuojelulehti 5 vsk., (1), 7–11, (2), 20–22.
- Paavilainen, Marko 2012. Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin. Lastensuojelun yhteistoiminnan historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pekkarinen, Elina 2010. Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen, Elina 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. [www-lähde]. <
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf> > (Luettu 13.1.2017.)
- Pekkarinen, Elina, Heino, Tarja & Pösö, Tarja 2013. Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Yhteiskuntapolitiikka (78)3, 337–342. [www-lähde]. <
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110559/pekkariinen.pdf?sequence=1> > (Luettu 13.1.2017.)
- Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo (toim.) 1996. Kuokkavieraiden pidot: historian marginaalista marginaalihistoriaan. Tampere: Vastapaino.
- Peltola, Pirkko 1983. Lasten sijaishuolto ja ylikunnalliset lastensuojelupalvelut. Itä-Suomen Instituutin julkaisusarja B:48. Mikkeli.
- Piirainen, Veikko 1958. Kylänkierrolta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivashoitotoiminta vaivashoidon murroskauden 1800-luvun jälkipuoliskolla. Historiallisia Tutkimuksia 49. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Piirainen, Veikko 1962. Sosiaalilautakunnan huostaan joutuminen turvattoman lapsen kokemuksena. Huoltaja 1962:1–2, 12–17.
- Piirainen, Veikko 1974. Vaivashoidosta sosiaaliturvaan: sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Hämeenlinna: Karisto.
- Pulma, Panu 1987. Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen, Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 7–264.
- Pulma, Panu 1994. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jouko Jaakkola ym. (toim.), Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–70.
- Pulma, Panu 2006. Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Puuronen, Vesa 2006. Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Pösö, Tarja 1993. Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tampere: Tampereen yliopisto 1993.
- Pösö, Tarja 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Pösö, Tarja, Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru 2004. Koulukoti tutkimuspuheenvuorojen aiheena. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.), Nuo-

- ruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 5–18.
- Rahikainen, Marjatta 1994. Työpakon pitkän historian loppu? Lasten ja nuorten työnteko kasvatustilanteissa Suomessa 1910-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa Raimo Parikka (toim.), Työ ja työttömyys. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 84–115.
- Rahikainen, Marjatta 1996. Arbete eller skola? Om mindreårigas arbete i Finland under mellankrigstiden. *Historisk tidskrift för Finland* 81(3), 323–342.
- Rajavaara, Marketta 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Rissanen, Jori R. & Saloranta, Seppo 1979. Koulukodin kasvatuksellinen toimintamalli. Oulu: Nuorten Ystävät ry.
- Saari, Erkki 1951. Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena. Jyväskylän yliopistoyhdistys / Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulu.
- Saari, Erkki 1952. Sielullisesti poikkeavat lapset. Jyväskylä: Gummerus oy.
- Saari, Erkki 1954. Valtion koulukoteihin saapuneet pojat vuosina 1945–1949. Sosiaalinen aikakauskirja. Eripainos 1954: 7–8.
- Saari, Erkki 1961. Laitoskasvatus. Eräs epäsosiaalisten nuorten käsittelymenetelmä. Jyväskylä: Gummerus.
- Salo, Reino 1956. Kunnallinen lastensuojelutyö sosiaalisen sopeutumisen kasvattajana: 1, Tutkimus Vaasan kaupungissa vuosina 1924–1952 suoritettujen lastensuojelutyön tuloksista. Vaasa: Yhteiskunnallinen korkeakoulu.
- Satka, Mirja 1994. Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakkola ym. (toim.), Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 261–339
- Satka, Mirja 1995. Making social citizenship. Conceptual practices from the Finnish Poor Law to professional social work. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Satka, Mirja 2003. Finnish conceptions of children and the history of child welfare. Teoksessa Christine Hallet & Allan Prout (toim.), Hearing the voices of children: Social Policy for a new century. Future of Childhood Series. London: Falmer Press, 73–88.
- Saurama, Erja 2002. Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Sirén, Pirkko 1965. Tavoitteet ja todellisuus. *Sosiologia* 3/1965.
- Sirén, Pirkko 1967. Ei kotia, ei koulua. Teoksessa L. D. Eriksson (toim.), Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi, 78–107.
- Suonoja, Kyösti 1992: Kansalaisten parhaaksi – Yhteistuntoa ja politiikkaa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 1939–1992. Sosiaaliministeriö 1917–1939. Teoksessa Haatanen Pekka & Suonoja Kyösti, Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon, 323–704. Valtion painatuskeskus: Helsinki.
- Suometsä, Saara 1959. Lasten sijaiskasvatustoiminta Suomessa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Suometsä, Saara 1963. Lasten laitoshoidon nykyiset kehityssuunnat ja keskeiset ongelmat. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Suometsä, Saara & Tikka, Martta 1953. Lapsiin kohdistuneet huostaanottoimenpiteet eräissä Suomen kunnissa vv. 1932–1951. Lastensuojelun Keskusliiton julkaisuja. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Toikko, Timo 2005. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.
- Toivola, Pirjo 1987. Koulukotinuorten seuranta tutkimus. 1980–1982 kotiutettujen oppilait.

- Sosiaalihuollituksen julkaisuja 20/1987. Helsinki: Sosiaalihuollitus.
- Tunkelo, Juho H. 1941. Eräitä saavutuksia lastensuojelun alalla neljän vuosikymmenen aikana. *Huoltaja* 1941:3, 41–47.
- Turpeinen, Oiva 1987. Lastensuojelu ja väestökehitys. Lastensuojelun lääkinellinen ja sosiaalinen kehitys Suomessa. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen, Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 269–470.
- Törnudd, Margit 1956. Värnlösa barn i samhällets vård: en undersökning rörande värnlösa barn som omhändertagits för varaktig samhällsvård av Helsingfors stads barnskyddsnämnd. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vainiokangas, Heikki 2000. Kotina ja kouluna. Suuriruhtinaan maan turvakodista tietokoneaikaan. Koivikon koulukodin värikkäät vaiheet 125 vuoden aikana. Mikkeli: Kasvun yhteisöt, Koivikko ja Sairila.
- Valjakka, Eeva 2016. Vain lakiko lasta suojelee. Turku: Turun yliopisto.
- Vasama, Yrjö, Rautanen, Elina, Valtonen, Terttu & Vuorinen, Pirkko 1972. Viisikymmentä vuotta lastensuojelutyötä. Helsinki: Pelastakaa lapset ry.
- Vehkalahti, Kaisa 2004. Kissapäiviä ja koulunkäyntiä. 110 vuotta kasvatustyötä Vuorelan koulukodissa. Nummela: Vuorelan koulukoti.
- Vehkalahti, Kaisa 2009. Constructing Reformatory Identity. Girls' Reform School Education in Finland, 1893–1923. Bern: Peter Lang.
- Yesilova, Katja 2009. Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Ylppö, Arvo & Heydemann, Irma 1980. Suomen lapsen pitkä marssi. Mannerheimin Lastensuojeluliiton vaiheita ja Arvo Ylpön muistelmia. Porvoo: WSOY.

FT Antti Malinen ja FT Kirsi-Maria Hytönen työskentelevät tutkijatohtoreina ja FM Johanna Oksanen tohtorikoulutettavana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella.